

Lenhardtné Bertalan Emma

EZERKILENC SZÁZNEGYVENÖT, NAGYPÉNTEK

„ha életem során meghallottam azt a szót: »felszabadulás«, mindig a leigázott, meggyalázott falu jutott eszembe”
(A szerző)

Iszonyatos hírek jöttek a frontról, ami egyre közelebb került hozzánk. Már a határon innen dúltak a harcok. Menekülő csapatok vonultak nyugat felé, a gyilkolás elől. Hallottunk a polgári lakosság szörnyű sorsáról a szovjet megszállás után. Hallottunk a nők fenyegetettségéről. Nagyon féltünk.

Emlékszem, ettől a naptól kezdve igyekeztem mindent tudatosan átélni. Akkor határoztam el magamban, hogy mindent, ami történik velem, megpróbálok belevésni az agyamba. Akkor döntöttem el, hogy egyszer mindent leírok. Ha túlélem.

Veszélyben az ember mindig fogékonyabb a jövője iránt. Legalábbis én ezt tapasztaltam. Magamon és másokon is akik körülvettem. Valami azt súgta a legnehezebb percekben is, hogy életben maradok. Nem halhatok meg, mert ezt nekem meg kell írnom.

Szép tavaszi nap volt. Március vége, vagy április eleje lehetett. Úgy döntöttem a család, hogy el kell ásnunk néhány tartósabb élelmiszert, hogy legyen ennivalónk, ha túléljük a harcokat. Hallottuk a menekülőktől, hogy a front után kő követ nem marad. Az orosz katonák három napi szabadrablást kapnak, és megsemmisítenek mindent, amit találnak.

Éppen egy hatalmas hátsó sonkával igyekeztem apámék felé, amikor nagy hirtelenséggel német katonai járművek álltak meg a ház előtt. Katonák rohantak be a kertünkbe és beugráltak a légiógödörökbe. Könnyű volt megtalálni őket, mert a mellettük feltornyozott földkupacok jelezték a búvóhely hollétét.

Szinte azokban a pillanatokban jelentek meg az égen az orosz repülőgépek. Alacsonyan szálltak. Legalább nyolc-tíz cikázott belőlük a fejünk felett. Hulltak a kisméretű orosz bombák a falura. Néhány gép egészen mélyre szállt, majdnem elvitte a házunk tetejét.

Ropogtak a géppuskák, potyogtak a lövedékek a kertben. Kezemben a sonkával egy kisebb gödörbe vettem magamat, és a hirtelen riadalomban csak azt mondogattam: „Istenem, Istenem”.

Hason feküdtem és a rettegés az életemért olyan erős volt bennem, hogy csak másodpercek múlva gondoltam a családomra. Tudtam, hogy anyám, Ilma és a nagymama a házban vannak. Apám Márikával abban a gödörben húzódtok meg, ahova a húst akartuk elrejtetni. Talán biztonságban vannak - reménykedtem magamban -, de nem tudhattam, kit hol ér a gyilkos géppuskatűz, melyik családtagomat öli meg egy bomba.

Iszonyatos percek következtek. Gépzúgás, lövedékek durrogása. Harctér a javából. Még mindig a hasamon feküdtem. Kezemet a koponyámra tettem, mintha védeni akartam volna a szilánkoktól. Remegtem a félelemtől, és csak azt hajtogattam: „Istenem, Istenem”.

A gépek a mi környékünkre vetették magukat, mert ott álltak meg a németek. Őket akarták megsemmisíteni. Sokszor köröztek a levegőben, és amikor a falu szélén, a határ felett megfordultak, egy pillanatra megszűnt a lövöldözés. Aztán újra a fejünk fölé értek, és kezdődött minden előlről.

Az egyik ilyen pillanatnyi csendben, amit ott rögtön elneveztem a „halál csendjének” - az „Istenem, Istenem” - jajgatásomra fiatal férfihang válaszolt.

„Istenem, Istenem” - hallatszott egy gödörből. Akkor emeltem fel a fejemet először. Előttem, a légóárok elején fiatal német katona feküdt. A hátán. Fejét kissé megemelte, úgy nézett felém. Szeme kéken világított, és mosolygott. Határozottan emlékszem, hogy mosolygott. Még egyszer megismételte, hogy „Istenem, Istenem”, aztán a kezével mutatta, hogy forduljak meg és nézzem a gépeket.

Nem tudom leírni azt az érzést, ami akkor úrrá lett rajtam. A halál közvetlen fenyegetésében, az egyedülállat árkaiban felém mosolygott egy vidám szempár. Hanyatt fordultam, kezemet kinyújtottam a katona felé, aki úgy feküdt, hogy a lába volt közelebb hozzám. Megragadtam az egyik bakancsát és két kézzel szorítottam, fekvem fölé nyújtott karokkal. Önkéntelen mozdulat volt ez, a félelem szülte. Mint a fogorvosi székben, amikor a fájdalom levezetéseként a karfát szorongatjuk.

Nem tudom, meddig tartott a támadás. Nekem örökkévalóságnak tűnt. Feküdtem az árok fenekén, és szemeimmel követtem a gépek cikázását. Láttam, ahogy potyognak belőlük a bombák. Hallottam, amint ropogtak a géppuskák, láttam a gyilkos csöveket, ahogy felénk irányultak a gép testéből. Arra vártam, hogy végre megszűnjön már ez a pokol, és az égen újra felhők ússzanak, ne a halál követi.

Végre csend lett. csak a kazlak, ólak, épületek sirtak a nagy tűzben, melyben égtek. Emberi jajszavak foszlányait hallottuk a szomszédok felől.

A németek pillanatok alatt összeszedték magukat. Kiugráltak az árkokból és fegyelmezetten, csendben járműveikre szálltak. Arcukon félelemnek nyoma sem látszott. Úgy viselkedtek, mintha csak egy kis sörözésre tértek volna be egy út menti fogadóba.

Mi is kikészülődünk a légóárkokból. A kiskatona óvatosan kihúzta a bakancsát kezem fogságából és kiugrott. Rohant az alakulatához. Menet közben még visszakialtott: „Istenem, Istenem”. Aztán elrobogtak a harcokcsik.

Azt sem tudtuk hirtelen, merre induljunk a légitámadás után. Először egymást kerestük. Anyámék a konyhából szaladtak ki. Apám, Márika meg én a kertből futottunk a ház felé. Életben maradtunk mindnyájan. Ép maradt a házunk és az állatoknak sem esett baja. A trágyadomb széle füstölgött csupán, de szerencsére nedves volt a benne lévő szalma, és nem kapott lángra.

*Részlet a szerző önéletrajzi ihletésű regényéből. A teljes mű 1997 második felében jelenik meg Nagykanizsán, a Czupi Kiadó gondozásában.

Mellettünk cselédházak égtek. A második szomszédunk, Lili néni hároméves kislánya a házukban lelte halálát. Az anyja éppen a boltban volt, amikor jöttek a gépek. A kislány megijedt és felfutott a padlásra. Gyújtóbomba esett a zsuppfedélre. Pillanatok alatt lángbaborult a kicsi otthon. Gyermekestől.

Sokan megsebesültek a faluban. A támadás csak a Fölszeget érte - a német alakulatok ittléte miatt - de az Alszegegről is rohantak az emberek. Iszonyú látványt mutatott a kömők. Házak égtek, ólak, állatok. A sebesültek hozzátartozói fehér ruhadarabokkal kötötték a vérző sebeket. Mások Siklós doktorért szaladtak. Pánik tört ki, amikor megtudtuk, hogy a doktor elhagyta a falut. Menekült. Orvos nélkül maradtunk.

„Itt tudott hagyni bennünket” - zúgolódtak az emberek. Én is megdöbbenem ezen. Hogy tudta megtenni? Hát erősebbnek bizonyult a félelem a hippokrateszi eskünél? A szeretetnél, melyet a parasztok iránt érzett?

Később tudtuk meg, hogy egészen Drezdáig jutott el, a családjával. Ott érte őket a nagy szőnyegbombázás. Mindnyájan meghaltak.

Az Újsoron a Mosoniék házáat találta el a bomba. Leomlott a kicsi épület egyik oldala. Bedőlt a tető. Téglát és törmelékkel tartották a meghitt, családi bútorok. A fehérre meszelt tisztaszoba fala eltűnt, piszkos vakolat pergett a padlóra. Csupán a tisztaszoba egyik sarka maradt meg. Az ágyak, és az asztal. Az udvari kemence azonban épségben úszta meg a tragédiát. Aznap sütöttek benne éppen kenyeret. Még forró volt az oldala, s amikor az ajtaját kinyitották, fényes, kerek rozskenyerek mosolyogtak a világra. Anakronisztikus módon, az élet derűjét hirdetve.

Az utolsó éjszakát, a szovjetek bejövetele előtt felöltözve töltöttük a szobában. Egész éjjel dörögtek az ágyak, ropogtak a fegyverek. Reggelre megszűnt az ágyúzás. A németek összeszedték magukat és szinte percek alatt elvonultak Pápa felé. Nagy csend állt be egy kis időre, majd erős harckocsi moraj hallatszott keletről. Jöttek az oroszok.

Az elterjedt hírek hatására leírhatatlan félelem lett úrrá rajtunk. Még ki sem tudtuk pihenni az egyik borzalmat, máris újabb bajok támadtak meg bennünket. Űltünk a megüresedett hidegszobában, a németek által otthagyt szalmazsákok tetején. Tudtuk, milyen veszély fenyeget bennünket. Az egész ellenséges hadsereg. Semmiféle kiútban nem reménykedhettünk. Gubbasztottunk egymás mellett, félelemtől remegve. Apámon is eluralkodott a kétségbeesés. Féltette a lányait, az asszonyait. Soha nem láttam még ilyen állapotban.

„Mit csináljak veletek?” - kérdezte tanácstalanul. - „Kiásom a puskát és agyonlőlek benneteket. Aztán magam!” - mondta. Olyan elszántnak látszott, hogy biztosan megtette volna, ha erre a szörnyű tettere kérjük.

Ültem testvéreim között. Arra gondoltam, milyen szép is az élet. A halál előcsarnokából tekintve, így tizenhét évesen milyen gyönyörű is a világ. Nem a mostani, hanem ami volt. Ami lehet még, ha megmaradnánk. De csak ültem, magamba roskadva. Némán, válasz nélkül hagyva apám szaván.

Ilma hangja törte meg a csendet:

„Apu, én még élni akarok”. Ennyit mondott. Apám magához tért és hangot váltott: „Akkor még el kell dugni egy kis élelmet gyorsan!” - szólta. Egészen más tekintettel nézett végig rajtunk. Szemében erő volt, kihívás, mintha azt mondta volna a sorsnak: „Akkor gyere!”.

Felpattantunk a szalmazsákokról. Akkor éreztem, mennyire elgémberedett a lábam a hosszú, kényelmetlen ülésben. A kamrába mentünk, élelemért.

Volt két kaminlyuk a házban. Az egyik a konyhában, a másik a nagymama szobájában. Azokon keresztül tisztították a kéményt. Itt gyűlt össze a sok korom, amit évente egyszer a kéményseprő kiszedett. Néha több vödönyi égéstermékkel kapart elő a nyílásokból. Most ezeket tömtük tele friss füstölt kolbásszal.

Alig végeztünk a munkával, máris újra kezdődött körülöttünk a csatazaj, de már a kézifegyvereké volt a főszerep. Géppuskák ropogása hallatszott minden irányból. Főleg a kastélykert felől, ahol a németek utolsó csapatai rejtőztek. Hogy biztosítsák maguknak a menekülést, felgyújtották a környéket, hogy a füst leple alatt hagyassák el a falut.

Akkor kezdődött a pokol. Pillanatok alatt tüzet fogott a szalmazsáka. Óriási lángok csaptak az ég fele, és nekem eszembe jutott, hogy milyen találó szó is a hirtelen fellobbanásokra a szalmazsáka szó. Percek alatt eltűnt a hatalmas, fából épült pajta is. Hamuvá vált a több méterre felhalmozott takarmány. Az illatos széna, a jószagú lucerna. Benne égett a féltve őrzött bútorfa is. Marikának szánták, stafírungra a szüleim. A cseresznye a legértékesebb anyag volt szekrények, ágyak készítéséhez. Óriási törzset az Új-hegyről hozatta hazára apám. Felvágatta deszkának, és a pajtában szárította. Most üszök és hamu vált belőle. Megsemmisült a nyári szín is, ahol a tehének aludtak meleg, csillagos éjszakákon. Nyitott fészere volt, zindelytetővel. Én is segítettem az építésben, annak idején. Pillanatok alatt omlott össze, lett az enyészeté. Pattogtak az égő faszerkezetek, durrogtak a cserepek a hatalmas hőtől. Már az istállót veszélyeztetette a tűz.

Rémülten bújtunk össze a konyha közepén. Akkor apám hirtelen felordított:

„Az állatok! Ki kell oldani a köteléküket, hogy menekülni tudjanak.”

Mielőtt bármelyikünk feltartóztathatta volna, kirohant a házból. Iszonyú harc zajlott körülöttünk, az utcánkban, a kertben. Apám csak rohant, az istálló felé. Néha hasonkúszva, míg el nem érte az épületet. Mi a konyhaablakból néztük, rettegve érte.

Az állatok lassan vánszorogtak ki az udvarra, de amint meglátták a hatalmas tüzeket és közvetlenül, a szabad ég alatt érzékelték a zajokat, futni kezdtek, amerre láttak. Volt, amelyik a határba futott, és csak a harcok után találtuk meg a szántóföldeken.

Apám szerencsésen visszaért közénk. Úgy látszott, általában nem fog tüzet az istálló, és megmaradnak a sertésólak is az udvar túloldalán. Nem sokáig reménykedhettünk ebben, mert újabb heves harc bontakozott ki. Újabb lángok lobbantak fel, most már az ólak felől. Apám ismét ki akart rohanni, hogy kiengedje a sertéseket is. Ahányan voltak, annyian kapaszkodtunk bele, hogy bent maradjon a házban. Nem engedték.

„Inkább a malacok, mint te” - mondta anyám. Visítás keveredett a harci zajok közé. Égtek a disznók. Anyakócsák volt, kilenc kismalaccal. Voltak hízott sertéseink is, legalább tíz, száz kilón felüli, vágásra kész állat. Elégtek mind. Eleven. Égő hús bűze keveredett a pusztítás ezernyi kellemetlen szagával.

Aztán két hét következett. Olyan napok, amikor minden gondolat, érzés és indulat háttérbe szorult bennünk. Amikor semmi más nem foglalkoztatott bennünket, csak az életbenmaradás lehetősége. Kivédése min-

denféle támadásnak, ami a létünkre tör. A puszta létünk és a tisztességünk volt a tét. Vad hordákkal és gyilkos fegyverekkel vívtuk csatáinkat, védtelenül és fegyvertelenül. Egyetlen lehetőségünk a menekülések sorozata volt csupán.

Olyan sokan lettünk, alig fértünk el a hidegszobában. Lassan elült a harci zaj. A tüzek is mintha alábbhagytak volna. Aztán a távolból mély moraj, dübörgés közeledett felénk. Megérkeztek a szovjet tankok. Megálltak a házunk előtt. Bizonyára azért ott, mert szépségével, nagyságával kirítt az utca többi megmaradt épülete közül. Szovjet katonák ugráltak le róluk. Tisztek voltak. Legalább hatan, nyolcan jöttek be a házba. Leírni nem tudom a félelmünket azokban a percekben. Az eddig átélt borzalmak oly mértékben sokkolták idegrendszerünket, hogy a rettegéstől hangosan zokogni kezdtünk.

„Talán jobb lett volna mégis meghalni?” - kérdezte halkán Ilma. De én megnyugtattam: - „Már késő”.

Karcsi bácsi kiment eléjük és gyatra nyelvtudásával, oroszul szólott hozzájuk. A vezető tiszt kezét fogott velem. Apám is ki akart menni, de addigra már beértek a katonák a szobába. A tiszt végignézett rajtunk. Amint meglátta a sok zokogó nőt - csodálkozva kérdezte, németül: „Warum weinen Sie?”

Karcsi bácsi elmagyarázta, miért félünk annyira. Hogy mennyi szörnyűséget meséltek róluk.

A tiszt azt felelte rá, németül, hogy az a sok rossz hír mind náci propaganda. Aztán ránk mosolygott és megnyugtatóan bennünket. „Ne sírjunk” - mondta. Túléltek a harcokat, most már semmi veszély nem fenyeget.

A tisztek körbejárták a helyiségeket. Egyikük benyitott a kamrába. Láthatóan megtorpant a gazdagság láttán. Orrát megcsapta a frissen füstölt sonkák, szalonnák ingerlő illata. A falakon körben felfüggesztett rudakon piroslottak a hosszú kolbászok, az oldalasok és füstölt körmök. A tiszt visszalépett, megkereste anyámat - nem tudom, honnan ismerte fel benne a ház asszonyát - és odaintette magához. A kezével mutatta, hogy be kell zárni az ajtót, kulccsal. Még megkérdezték, van-e fegyver a házban. Körülnéztek a padláson is. Bementek az istállóba, ami szerencsére nem esett áldozatul a harcoknak. Aztán visszaszóltok a tankjaikba és eltávoztak.

Megmenekültünk!!! Ereztek a felszabadulás mennyei örömét. A megkönnyebbülés katarzisaiban olyan könnyűvé vált a lelkem, hogy legszívesebben elszálltam volna. Szerettem volna, ha szárnyaim nőnek hirtelen, és felröpülhetnék a fellegek közé, ha bekiálhattam volna minden pici otthonba: „Emberek, ne féljétek! Felszabadultunk.” Olyanok voltunk, mint a halálraítélt lehet, amikor az akasztófa előtt kihirdetik neki a kegyelmet.

Futottunk az udvarra. Szomorú látvány tárult eléink. A sertésstetemek még iszonyú büzt árasztva füstölögtek. Apró, pici hamukupacok jelezték a kismalacok egykori létét. Nem volt szalmakazal. A létra is elégett, aminek a tetejéről néhány nappal ezelőtt még a messze harcokat figyeltük. Eltűnt a pajta, hatalmas, több méteres takarmányoszlopaival. A jóillatú lóhere, lucerna helyét fekete üszök, kórom lepte be. Az állatok nagy része az istállóban maradt, vagy oda futott vissza a harcok elől. Megérezték az idő rendkívüliségét. Apám takarmányt tett a jászolba. Az utolsót, ami megmaradt az istálló sarkában.

- „Mi lesz velünk - mondta apám - minden eleségük elégett.”

Amikor az első tankok elhagyták a házat, és mi felszabadultan járkáltunk az udvaron, újabb alaku-

latok érték el a falut. A szovjetek éppen olyan rendben vonultak az utakon, mint néhány nappal ezelőtt a németek. Az úttest közepén a tankok végeleáthatatlan sora dübörgött. Pápa irányába mentek. Mellettük az út szélén és a járdákon lovaskocsik haladtak. Olyan szorosan követték egymást, hogy a lovak orra az előző szekeret érintette. Közben motorosok cirkáltak. Néha megálltak. Figyelték a menetet.

Koradélután kezdődött a háromnapos szabadrablás. Egyre rendezetlenebb hadak érkeztek. Katonák járták szabadon a házakat. Megragadtak mindent, amihez kedvük volt. Poharat, bögrét. Képet a falon. Ami éppen megtetszett nekik. Ha már tele lett a kezük, eldobták, amit meguntak. Harcosok százai járták végig a házunkat. Folyamatosan jöttek. Mi a melegszobában húztuk meg magunkat. Szorosan, egymás mellett ültünk az ágyak szélén, és ijedt tekintettel kísértük a szemünk sarkából a betolakodókat. Néha megkérdezték tőlünk: „Nyemci nyet?” „Nyet” - feleltük kórusban, remélve, ha e varázsszót kiejtjük, nem bántanak bennünket.

Ezt tanultam meg először a nagy orosz nyelvből. Aztán sok-sok káromkodást még, amik nem vehetők papírra. De most is benne vannak az emlékezetemben. Nem tudom kiirtani őket agyam tekervényeiből, oly mélyre vészték őket a rettegés ceruzái.

Szerencsére anyám nem fogadta meg az első jótanácsot. Nem zárta be kulccsal az éléskamrát. Ha megteszi - összetörték volna az ajtót.

A katonák betértek a füstölt húсок, zsírosbödönök és befőttek birodalmába. Kurjongattak a látvány gyönyörűségétől, és kapkodni kezdtek a csodák után. Volt, aki egy üveg lekvárt emelt le a polcra. Feltépte a papírt és ujjait belevájva, nyalogatni kezdte a finomságot. Csuklójáig piros volt a keze.

Aztán jött egy aprónövésű fiú. Nem látszott többnek tizenhat évesnél. Telerakta a kezét füstölt hússal. Hosszú kolbászrudak sorakoztak az egyik kinyújtott karján, ahogy kilépett a házból. Nyilván nehéz lehetett, mert a felét leemelte, és a másik kezével felakasztotta a hársfa legalacsonyabb ágára. Megteremtette a kolbászfát. A többiek, ahogy sorban érkeztek, sonkát is csempészték a fa ágaira. Majd füstölt körmökkel tették színesebbé a látványt. Mikor kiürült az éléskamra, a későn érkezőknek már be sem kellett jönni élelemért. Elvették a konyhai polcra a fogporunkat. Fém dobozban árulták akkor. Rózsaszínű volt, és a doboz tetején kifűrt nyílásokon keresztül tudtuk a fogkeféinkre szórni. A katonák - összeverődtek vagy tízen - kört képeztek az udvaron. Az egyik a kör közepébe ugrott, kezében a fogporos dobozzal. Levette a sapkáját és behintette a fejét. Aztán a többiek is levették a fejfedőjüket, és a közepén álló katona beszórta az ő sörtehajukat is. Jól bedörzsölték a fejbőrükbe, majd tovább álltak.

Ahogy közeledett az este, és kint sötétedni kezdett, a konyhába húzódtunk. Akkor még volt egy kicsi kenyérünk, néhány darab füstölt húst is találtunk a kamra kövén elszórva. Nagymama a szobájában feküdt. Beteg volt. A katonák jöttek, mint a hangyák rajzás idején. Biztosan azokból az időkből való a közmondás: „Annyian vannak, mint az oroszok.”

Alegtöbb házban még az érkezésük előtt elöntötték a gazdák a szeszes italt, hogy ne tudjanak lerészegedni. Mégis, egyre több ittas volt közöttük.

Kint besötétedett. Az áramszolgáltatás megszűnt. Anyám meggyújtotta a petróleumlámpát.

A betolakodók egy hatalmas szilvalekváros-bödönt hurcoltak ki az éléskamrából és az asszonyokat szólították,

hogy szolgálják ki őket. Anyám és a csúf asszony, akit házukba lépése óta Irén néninek szólítottunk - szorgoskodtak körülöttük. A tűzhelyben égett a tűz. Anyám nagyanyámnak akart teát főzni. Mi újra a melegszobába húzódtunk. Éreztük, hogy bajban vagyunk. Egy nagyobb csapat részeg érkezett. Körbejárták a lakást, és amint a sok fiatal nőt meglátták, kálón vigyorgás jelent meg az arcukon. Szerencsére éhesek lehetek, mert a konyhában telepedtek le előbb. A pillanat tört részében kellett határozoznunk, ha meg akartunk menekülni tőlük.

„Ugorjatok ki gyorsan” - adta ki apám a vezényszót, és mi az összes ablakot kitérve, amilyen gyorsan csak lehetett, elmenekültünk. Apám még bekiáltott anyámnak a konyhába: - „Ilma, gyere” - de ő éppen a nagyanyámnak rakta ki a vascsorát.

Észrevették a részegek, akik már ettek és minket kívántak. Látták, hogy kiugrálunk az ablakon, és kiabálni kezdtek. Mi futottunk át az úttesten és beugrottunk a kastélykertbe. A kertet körülölelő fal magas volt, alig tudtunk felmászni rá. Úgy vonszoltuk fel egymást. Józsika, keresztanyám kisebbik fia megütötte a lábát, Ilma elvesztette az egyik cipőjét. Lecsúszott a lábáról, amikor a falra akart felkapaszkodni, és visszagurult az úttest közepére.

- „Hozd vissza, mert hideg van” - biztattuk mindnyájan és megvártuk őt. Az oroszok szerencsére olyan részegek voltak, hogy nem tudtak futni. Testvérem leugrott a kerítés faláról és megmarkolta a cipőt. Pillanatokon belül visszacibáltuk közeink.

Csendben lopóztunk a csupasz bokrok között, amik megmaradtak a harcok után. Arcunkat tüskés ágak csapdosták. A fák alatt, végig a parkban orosz tankok sötélettek. Csak a körvonalait vettük ki a borongós éjszakában. Hideg volt. A park másik végénél megálltunk. Tanakodni kezdtünk a bozót hazug védelmében. A fagytól és a félelemtől remegett a testünk. Néhány méterre tőlünk, itt-ott orosz beszéd foszlányait hozta a koratavaszi szél. „Ilyen lehetett a tatárjárás” mondtam, szinte magamnak. De apám meghallotta, és óva intett a hangos beszédétől.

„Még meghallják és idejönnek” - intett csendre. Biztosan észre is vették népes csapatunkat. Azt hiszem, nem hagyhatták el a járműveiket, azért hagytak futni bennünket. Lopva lépkedtünk az üszkös ágakon, füstölő haraszton át, miközben jobbra-balra tekintve figyeltük az idegen katonák neszeit.

„Bújt az üldözött s felé

kard nyúl barlangjában” - szavaltam a Himnusz ránk is érvényes sorait, de apám leintett. Most már határozottabban figyelmeztetett, hogy hagyjak fel az irodalommal. Nem kedvez az alkalom az effélékre. De ő is ugyanazt érezhette, amit én, mert megragadta az egyik kezemet és megszorította. - „Menjünk a község házára” - adta ki a parancsot apám. Belekapaszkodtunk abba a reménybe, hogy ott kell lennie valamifajta rendnek. Kell lenni a földtekén egy talpalatnyi helynek, ahol a szülőfalunkban menedéket találhatunk. De nem volt.

Átrohantunk a falu főutcáján, hogy elérjük a jegyző lakását és irodáját. A házakból részeg ordítások hallatszottak. Az Alszegegről női sikolyok, segélykiáltások hasítottak bele a torz éjszakába. A falu maga volt a dantei pokol.

A község háza üres volt. Elmenekült a jegyző is valahová. Mentette a feleségét és a lányát. A lakása feldúlva, kifosztottan. Ajtók, ablakok összetörve. Bútorok roncsai lepték el a padlón. Az irodában szétdobált könyvek, iratok és rendeletek papírfoszlányait zizegették a huzat.

Elvesztünk. Éreztük, hogy nincs tovább. Előbb-utóbb elkap bennünket egy részeg banda és letepernek mindannyiunkat.

Akkor hirtelen megsegített a Gondviselés. A rettegés óráiban annyira hatalmába kerítette egész lényemet a menekülés ösztöne, hogy nem gondoltam Rá. Biztosan tudom, hogy nem jutott eszembe imádkozni. Azt hiszem, semmivel sem voltam értelmesebb az üldözött állatnál. Minden idegszállammal a menekülés és a megmenekülés lehetőségére koncentráltam. Elveszett bennem minden Istenbe vetett hit, amit életemben magamévá tettem.

Hirtelen egy falubeli férfit láttunk kilépni a házak közül. Odajött hozzánk. „Pista bácsi - mondta apámnak - vigye a nőket a Pölöskei Sanyi istállójába. Ott van egy orosz kocsis, az megmenti őket.” Elmondta, hogy a fél falu asszonya, leánya ott tartózkodik. S amikor ezek a szavak elkoppantak a reménytelenség éjszakájában, elszégyelltem magamat, az Égi hatalmak előtt.

Vakon indultunk az ígéret földje felé. Az udvar tele volt szekerekkel. Az istálló közvetlenül az épület végében volt. Egy tömböt alkotott a lakással.

Orosz katona állt az istálló kapujában, mely zárva volt. Vállán géppisztoly. Amint meglátott bennünket, kinyitotta az ajtót és intett, hogy menjünk be.

Ahol hely akadt, emberek ültek a földön. A szerencsésebbeknek még ülőke is jutott. Egy marék szalma. Többnyire lányokból, asszonyokból tevődött össze a kis menekülttábor. De mellettük álltak a férfiak is. Apák, férjek. Csak miután elhelyezkedtünk a többiek között, vettük szemügyre egymást. Nézve, hogy megvagyunk-e mindnyájan?

Az édesanyám nem volt közöttünk.

Azt hittük, elveszítjük az eszünket a kétségbeeséstől. Tébolyultan tapogattuk egymást, mintha kezünk érintésével oda tudtuk volna varázsolni közénk. Hol lehet? - kérdeztük egymástól. Talán nem tudta otthagyni a nagymamát? Útját állhatták a katonák? Esetleg rajta állnak bosszút, amiért mi kicsúsztunk a karmaik közül? Ezer kérdés tolongott bennünk.

Halványfényű gyertya égett az istálló közepén. Valaki ezt hozta magával az otthonából, menekülés közben. Most jó szolgálatot tett itt a vak helyen. Legalább láthattuk egymás körvonalait. Apámat néztem volna a félhomályban, de nem tudtam kivenni az arcvonásait. Mereven állt mellettem. Inkább csak éreztem, hogy minden izma megfeszül. Látszott, hogy élete egyik legnagyobb döntése előtt áll. Amikor az ólak égtek s a fegyverek ropogósában nem engedték ki a házból, anyám azt mondta: „Inkább az állatok, mint te”. De akkor még a választásnak nem volt ekkora a tétje. Most ránehezedett a döntés súlya. A lányait védje? A felesége után menjen? De hova? Hová induljon? Hol találja? Hol lelheti meg a bizonytalan, részeg éjszakában?

Minket nem lehetett otthagyni. Nem voltunk biztonságban. Az istálló, rozoga kapujával csak addig tud oltalmat nyújtani, amíg egyetlen védelmezőnk, az ismeretlen orosz katona él. Amíg fel tudja tartani a házról házra járó lerészegedett bandákat. Mi történik akkor, ha nem engedelmességek neki? Ha egy ittas banda félreállítja az útból és betöri az ajtót? Esetleg lelövi egy részeg? Mert a hordák percnként érkeztek az udvarba. Hallottuk, ahogy védelmezőnk kiabál velük. A földön kuporogva reszkettünk ilyenkor, s fellélegeztünk, valahányszor távolodni hallottuk a vad lépteiket.

Ez az éjszaka a tombolás éjszakája volt. Úgy hatott, mint egy hatalmas, nagy karnevál, melyben meghal a csend.

A falu csendje, mely már napok óta agonizált. Hangos ordítások idegen szavai vegyültek ismeretlen dallamok torz éneklésével, bakancsok dobbantásaival.

A félelem annyira elhatalmasodott rajtam, hogy semmire nem tudtam gondolni. Semmire és senkire. Csak arra, hogy ne törjenek be vad katonák és ne teperjenek le. Hogy megmenekülhessünk tőlük.

Apámnak tulajdonképpen nem is volt döntési lehetősége. Ott kellett maradnia a lányaival. Megvédeni őket, bármi áron.

Azon az éjen megint nem tudtam imádkozni. Emlékszem, azt mondogattam, : „Istenem, Istenem! Segíts meg bennünket, segítsd meg édesanyámat!” Meg olyat, hogy „Add, hogy vége legyen”, de aztán újra visszaestem a kétségbeesésbe

Apám a sors kiszámíthatatlan fintora révén furcsa helyzetbe került. Nemcsak minket védett, a lányait és a keresztanyámékat. Ott volt a szeretője is. És a két gyerek, akiről azt híresztelték a faluban, hogy tőle származnak. Ott volt a szeretője, miközben anyánk, a hites feleség eltűnt, elveszett a sötétség ájult iszonyatában. Gúzsbakötött lelkiismerettel élte át azokat az órákat, s ha gondolt is anyámra, minden pillanatban arra kellett felkészülnie, hogy cselekedjen valamit a gyermekeiért, ha a támadó vad kezek egyszer mégis betörnek az ajtót. Nem törték be. Hála az ismeretlen szovjet katonának. Vajon meddig élt? Megérte-e a háború végét? Maradt-e otthon családja? Ha van mennyország, biztos odakerült.

Ahogy megvirradt - elcsendesedett a falu. Eltűntek a katonák az utcákról. A csend és a nappali fény bátorságot adott az embereknek. Előbújtak rejtkehelyeikről. Sok áldozata volt ennek az éjszakának. Nőket becstelentettek meg. Fialat, tizenéves lányokat, középkorú anyákat. Voltak családok, akik a padlásra menekítették fel a lányaikat. A részeg, állatá alacsonyodott katonák megtalálták őket. Az apák megkötözték, s előtűk erőszakolták meg a szerencsétleneket. Néha nyolcan, tízen is, egymás után. A mi falunkban - úgy emlékszem - nem fordult elő haláleset. De a környéken több helyen is agyonlőtték a nőket védő férfiakat.

Zokogó családok hagyták el eddig békés otthonaikat. Kis batyuikkal a hátukon menekültek. Apák siratták lányaikat, fájdalomukban és tehetetlen dühükben.

Menekült a falu. Az utcákon lélekben és testben megnyomorított emberek vonszolták magukat. Kezükből apró motyókat szorongatták és menekültek az Öreg-hegy felé.

Az otthonok szétdőlvén. Edények és ruhák, könyvlapok és családi fényképek szétzúzott foszlányain jártunk, amikor kimerészkedtünk az istállóból. Később, ha életem során meghallottam azt a szót: „felszabadulás” - mindig a leigázott, meggyalázott falu jutott az eszembe.

Ahogy a házunkhoz közeledtünk, egyre jobban hatalmába ejtett bennünket a félelem. Mi lehet anyámmal?

Szinte tébolyultan estünk a házba. A konyha feldőlvén. Lakmározás nyomai a padló kövén. A nagymama szobájába rohantunk. Szegény nagy! Feküdt az ágyán, ruhástól. Mellette a földön a másik nagymama kuporgott. Félt egyedül, a keresztanyám nélkül A többi szoba üresen tátongott. A szekrények ajtaja kitarva. Anyám gyönyörű stafírungja a földön, szerteszt. Az ágyterítő, amire olyan büszke voltam gyermekkoromban - sehol. A bőröndöm, amit a kisebb szünetek alkalmával használtam, Kőszegtől hazafelé, és vissza - még az ágy előtt vesztgett. Kivonszolták a szoba közepére az egyik

sarokból. Teteje felnyitva. Láttam, hogy benne vannak még a ruhák, amiket belekészítettünk, ha a harcok miatt menekülnünk kellene. Most igazolódott be, mennyire nem akartunk elmenni az otthonukból. Mennyire nem vettük komolyan, hogy féltettebb motyóinkat hátunkra véve, valaha is elhagyjuk a házat! Mert otthagytuk a bőröndöt, ruhástól. Anyámat kerestük. Hangosan szólítottuk. Őrjöngve futkostunk, körben a lakásban. Szegény nagymamától kértük számon: „Hol van édesanyánk?”

- „Hát nem veletek van?” - kérdezte, és a félelem iszonyata ült az arcára.

„Mit csináltak? Megbolondultatok?” - kérdezte. Többször és egyre sírósbab hangon: „Hol voltatok? Hová mentek?”

Azt hiszem, anyám elvesztésének a kézenfekvő bizonyossága valóban az örületbe sodort bennünket. Futottunk a kamrába, az istállóba. Reméltük, ott van valahol. Oda bújt a hordák elől. Nem találtuk sehol!

Egyre jobban erőtt vett rajtunk a félelem. Hol van? Elhurcolták? Megölték? Nem lehet leírni a rettenet perceit, amit átélünk.

„Mennünk kell” - mondta apám - „Sietnünk kell. Ezeknek háromnapos szabadablásuk van. Itt nem tölthetnek veletek egy órát sem!”

Összeszedtünk néhány meleg ruhát. Kabátot, cipőket. Egy dunyhát is. Ami megmaradt. Kivettük a kamínlyukból az eldugott kolbászokat. Jó, hogy elrejtettük annakidején! Ez volt egyetlen élelmünk. Meg a két liter méz, amit Irén néniék hoztak magukkal. Azt a kék kannát, amit még az istállóba is magukkal hoztak - soha nem felejttem el.

Egyetlen szállítóeszközként a taragács maradt meg az udvaron. Se ló, se szarvasmarha, se szekér. Felraktuk a kamrában lepedőkbe csavart batyuinkat, a hajdan trágyahordásra használt egykereűre. Két fogantyúját kézrefogva, felváltva toltuk. Elindultunk az Öreg-hegy felé. Oda, ahova az egész falu menekült.

„Megbolondultatok? - kérdezte még néhányszor a nagymamám? „Hová mentek?”

- „Nem tudjuk, talán az Öreg-hegyre” - bökte ki végre Ilma. „Menekülnünk kell, nagymama, jönnek az oroszok” - kiáltottam én is vissza futás közben, és mint az űzött vadak - elhagytuk otthonunkat. Elhagytuk édes életünk feldúlt színhelyét. El a nagymamáinkat. Tudtuk, ők nem bírnák ki az utat a hegyre. Miértünk pedig hamarosan jönnek az újabb vad hadak. Nem maradhattunk. Anyám nélkül léptünk a menekülés keserves útjára. Magára hagyva a két öregasszonyt, akik értetlenül és megkeményedett arccal néztek az ismeretlen jövőbe. Olyanok voltak, mint két sötét árny az alvilágban. Megálltunk a kerítés mellett, és mintegy támaszul szorongattuk a léceket. Néztünk üres arccal, bambán és ügyefogyottan a szántóföldek lánctalpasok túrta sebeit.

Akkor, ahogy elgyötört szemünk a semmibe meredt, a egyszerre megjelent anyám. Jött egyenesen felénk, a szántóföldeken át. Jött hozzánk, akik ott álltunk a kerítés belső oldalán. Úgy jött, mint Jézus járhatott a tengeren.

Azt hiszem, akkor váltam valószínűleg is istenhitűvé. Akkor részesültem igazán a konfirmáció ajándékában. Nem Kőszegen, évekkkel ezelőtt. Az a régi áldozócsütörtöki nap most hirtelen csak egy felnőttek által irányított szertartássá zsugorodott az emlékezetemben. Mások által irányított rendezvényé. Nem éreztem a lelkemben azt a katarzist, amit most, amikor anyámat megtaláltuk.

Még sötétedés előtt felértünk az Öreg-hegyre. Magzából nem is volt ez hegy, inkább csak domb.

A szegényebb gazdák szőlőskertje. Gyümölcsfák is voltak a szőlőtáblák között, és apró pincék, szerszámkamrák tarkították a kicsi települést. Olyan volt, mintha egy mesebeli manó elpottyantott volna itt-ott, kénye-kedve szerint néhány játék-házat. Csupasz karók sorakoztak szigorú rendben a még betemetett tőkék mellett. Várták, mikor válhatnak hasznossá. Mikor támaszkodnak rájuk újra az édes fűrtöktől terhesen tergő indák. De a tövek még téli álmutat aludták.

Ismertem az Öreghegyet, gyermekkoromból. Bár nekünk az Új-hegyen volt a pincénk. Apám nővérének, Irma néninek azonban itt volt egy kicsi kertje. Szőlő volt benne, meg gyümölcsfák. Volt egy kedvenc fám is. Pirosbélű körtét termelt, melynek az ízét nem szerettem annyira, hogy elfogyasztottam volna. De valami belső kényszertől vezényelve mindegyikbe beleharaptam, ami a kezem ügyébe esett. Aztán letettem a földre. Szépen, egymás mellé sorakoztattam őket. A fogaimmal feltéptem sebeikkel felfelé, és nézgettem, melyiknek a húsa a legpirosabb.

Irma néni pirosbélű körtéje jutott hát az eszembe, amikor egy pince előtt megálltunk. Üres volt, nem tudtuk kié. De háborúban megváltoznak a tulajdonviszonyok. Bementünk.

Arra riadtunk, hogy Karcsi bácsi megnyitotta az ajtót. „Pista, itt vannak” - mondta apámnak. De már jöttek is nyomában az oroszok. Nyolcan - tízen lehetnek. Betódultak a pici helységbe, géppiszollyal a kezükben, lövés-re készen.

„German nyet?” - kérdezte az egyik. De hamarosan kiderült, hogy nem németeket kerestek. Kézilámpával bevilágítottak az arcunkba. Szörnyű érzés volt, az álomból a rémületre riadni. Felugráltunk a szénáról, és a hely kicsisége miatt is, szorosan egymáshoz simultunk. Önkéntelenül a kendőmhöz nyúltam, ami a felkelés pillanatában lecsúszott a fejemről. Amennyire csak lehetett, az arcomra húztam, hogy eltakarjam fiatalságom árulkodó jeleit.

A katonák az erős fényű lámpákkal egyenként megvizsgálták az arcunkat, mint az eladásra kínált jószágot szokták a vásárokon. A kendő ellenére is ki tudták válogatni közülünk a nekik megfelelőit. Rámutattak a lányokra, asszonyokra, és intettek, hogy menjünk. „Kicsi robot” - mondogatták és terelni kezdték az ajtó felé.

Mindez pillanatok alatt történt. Arra sem volt idő, hogy valamilyen gondolat megszülethessen az agyamban. Biztosan tudom, hogy megint nem jutott eszembe az Ég. Megint nem imádkoztam a vész perceiben. De arra emlékszem, hogy anyám megtalálása óta megerősödött bennem a lélek. Nem úgy félttem, mint a bombázás alatt, vagy a pusztítás éjszakáján a Pölöskeiék istállójában. Vad düh kerített hatalmába és olyan erős, elszánt akarat, amit eddig soha nem éreztem. „Inkább meghalok, de nem adom meg magam!” - határoztam el, és hirtelen csodálkozni kezdtem magamon: egyáltalán nem félttem attól, hogy meghalok.

Amint ott összegabalyodva álltunk és a katonák biztattak bennünket a szoba elhagyására, apám felvette velük a harcot. Az ész és a bátorság fegyverével. „Ne engedjétek el egymást, kapaszkodjatok jól össze” - mondta. „A lányok legyenek belül és fogjátok őket közre”. Nehéz volt teljesíteni a parancsot, mert a bejárat szűk volt. Legfeljebb ketten fértünk ki rajta egyszerre.

Elöl az unokaöcsém lépték át a küszöböt. Karcsi bácsi, aki eddig a gádorban várt, melléjük állt, s mi, lányok az ő fedezékük alatt léptünk ki. Elöl a gyerekek csimpaszkodtak belénk, hátul az asszonyok. Sosem gondoltam addig, hogy a karokban akkora erő van! Amint kapaszkodtam a mellettem

levőbe, úgy éreztem, mintha újabb és újabb karok nőnének ki a testemből és nyúlnának a társaim felé. Úgy éreztem, egyetlen hatalmas, csimpaszkodó végtaggá váltam. Mintha a sokkarú Siva világába cseppentem volna bele. Mintha a hinduizmus pusztító és a rombolásban újraélesztő kegyetlen istene látogatta volna meg az Öreg-hegyet.

Kínlódva botorkáltuk egy tömeggé préselődve a gádoron át a szabadba. De csak a levegő volt szabad. Minket körülvettek a katonák.

A hold olyan erősen világított, mint életemben eddig talán soha. Akkor vettem észre, hogy a pince a szőlőtábla közepére épült. Ahogy elhagytuk az épületet, azonnal a karók közé jutottunk, melyek olyan közel voltak egymáshoz, hogy alig tudtunk lépni tőlük. Némelyiket kitörtük, eltapostuk a dulakodásban. Apám tanácsát megfogadva, mi lányok voltunk legbelül. Minket védtek az asszonyok, aztán a két férfi tárta ki karjait védőn, a kör szélén.

„A gyerekek legyenek kívül és ugráljanak a felnőttek előtt” - mondta apám - „Őket nem bántják”. Aztán, amikor így, parancsra elhelyezkedtünk az Isten ege alatt, apám elharsogta a vezényszót: „Na, most ordítsatok!”

Azt a pillanatot nem felejtetem. Felettünk a hold, árulkodó fényével. Mellettünk a fák, csupaszon. Védelmet nyújtó lombjaik még rügyekbe zárva. Felettünk az ég.

És akkor ordítani kezdtünk.

„Segítség, emberek, segítség!” - vertük fel a szőlőskert csendjét. Kiáltásunk belehasított a meggyötört éjszakába. Előtte Józsika, keresztanyám kisebbik fia úgy kiabált, sikoltzott, hogy a saját hangomat nem hallottam tőle. Pedig én is kiadtam minden maradék erőmet.

Az oroszok ránszögezték géppisztolyaikat. A csövek benyúltak az asszonyok között a lányok fejéhez. Éreztem a fegyver hideg vasát a homlokomon. De nem félttem. A halált vártam, a golyót. A megsemmisülés pillanatát.

„Lőj, inkább lőj, legalább vége lesz” - mondta az agyam.

Az orosz lőtt. Nem a fejemre. A levegőbe adott le egy sorozatot. Azt hittem, megsüketülök tőle. A társai követték példáját. Az ordításainkhoz most már fegyverropogás is társult. Olyan csatazaj támadt a hegyen, hogy a halottak is felébredtek volna.

Sakkor megtörtént újra a csoda. Megnyíltak a köszeli és távoli pincék ajtajai. Férfiak léptek ki belőlük. Kezükben szerszámok. Ásók, kapák, kaszák. Volt, aki csak egy furkósbotot talált. Megvárták a messzebről indulókat és a közös összefogás vélt védelme alatt megindultak felénk.

A vasból készült szerszámokra rásütött a hold. Szikrázott a fény a kaszák pengéjén, ahogy megmozdult a kezükben, járás közben. Lányaik, asszonyaikat védtelen hagyták a pincék almán, a nyáron összegyűjtött széna tetején, és szembeszállva a katonák fegyvereivel - megindultak, hogy kiszabadítsanak bennünket a szorongatásból. Ahogy az oroszok meglátták a felénk közeledő férfiak tömegét, vállukra emelték a géppisztolyaikat, és elszánt, ordító csapatunkat otthagya, megindultak vissza, a falu felé. Útközben a hegyoldal lejtőjén felgyújtottak néhány üres pincét, hogy a kudarcban született indulataikat levezessék.

Így végződött ez a kalandos éjszaka, meneküléseink első éjjele. Az Öreg-hegyen, **1945 nagypénteken**.